

EMBEDS- MAND I BEVÆGEL- SENS TJENESTE

Jens Otto Krag og Arbejder- bevægelsens Erhvervsråd

Af Niels Wium Olesen

Jens Otto Krag var kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 1940-45. Under hans ledelse opstod flere konflikter mellem Socialdemokratiet, fagbevægelsen og kooperationen, som belyser en brydningstid for arbejderbevægelsen. I modstrid med interseforståelsen hos andre grene af bevægelsen forsøgte partiledelsen at sætte genvindelsen af regeringsmagten som bevægelsens højeste mål.

Den 31-årige Jens Otto Krag tiltrådte 1. december 1945 stillingen som kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Kun knap to år efter sin ansættelse forlod han posten for at blive handelsminister i Hans Hedtofts regering. Flere episoder i Krags korte tid som kontorchef antyder, hvordan den socialdemokratiske arbejderbevægelse var under forandring. Fra omkring 1900 at hvile på en i princippet ligeberettiget treenighed af kooperation, fagbevægelse og parti, fik arbejderbevægelsen efter 1945 et stigende fokus på statens rolle i det politiske liv.

Som leder af staten bragte det partiet i centrum og omdefinerede langsomt arbejderbevægelsens vigtigste opgave til at være at vinde det næste folketingsvalg. I sin væsentlige bog om den socialdemokratiske arbejderbevægelses idéhistorie opdeler Niels Ole Finne-mann således også bevægelsens udvikling i tre faser: Den proletariske reformisme (1871-1914), den folkelige reformisme (1914-45) og den statslige reformisme (1945-?).¹

Denne artikel bidrager med en illustration af overgangen mellem de to sidste faser. Som man vil se, foregik skiftet på ingen måder uden sværdslag mellem de tre strenge i arbejderbevægelsen. Krag spillede sin rolle som partiets mand. Her lå *hans* loyalitet, og den politiske idéudvikling, han havde iagttaget i hele den vestlige verden under krigen, og som han på dansk grund selv havde stået i spidsen for med udarbejdelsen af partiprogrammet *Fremtidens Danmark*, pegede også på staten som den væsentligste platform for fremtidig socialdemokratisk politik.²

Med eksempler fra Krags daglige arbejde i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd belyser artiklen også de strukturelle mønstre i interesseudvekslingen mellem erhvervsorganisationer, arbejderbevægelsen og staten. Endelig bidrager artiklen med et indblik i Jens Otto Krags dispositioner i en hidtil underbelyst omstillingsperiode af hans politiske karriere: fra embedsmand i statens tjeneste, til embedsmand i arbejderbevægelsens tjeneste til politiker og minister.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd blev oprettet i 1936. Stifterne var De Samvirkende Fagforbund (det daværende LO) og Det Kooperative Fællesforbund, paraplyorganisationen for den socialdemokratiske arbejderbevægelses virksomheder. Blandt initiativtagerne var blandt andre daværende handelsminister, tidligere smedeformand, Johannes Kjærbøl. Formålet med Erhvervsrådet var flersidigt: Dels at tilvejebringe økonomiske analyser, der byggede på et socialdemokratisk grundlag til brug for arbejderbevægelsen – her tænkte der på De Samvirkende Fagforbund, de enkelte fagforbund samt Det Kooperative Fællesforbund. Dels at sikre arbejderbevægelsen repræsentation på lige fod med Landbrugsrådet, Industrirådet og Grosserer-Societetet i de mange råd, udvalg og nævn, der skød op i takt med den forøgede statslige regulering af samfundsøkonomien under 1930'ernes økonomiske krise (fx Valutarådet under Valutacentralen og Priskontrolrådet under Prisdirektoratet).³ Dette system af råd, udvalg og nævn betegner en udvikling i retning af en såkaldt korporativ stat, hvor staten i samråd med implicerede interesseorganisationer handler væsentlige interesser af uden det parlamentariske systems direkte indblanding.⁴ Når stadigt flere væsentlige samfundsanliggender blev behandlet i sådanne korporative fora, var det væsentligt for arbejderbevægelsen at være repræsenteret.

Erhvervsrådets organisatoriske opbygning bestod af et råd af fagøkonomer og organisationsrepræsentanter, der indkaldtes fra tid til anden til erhvervsøkonomiske drøftelser under formandens ledelse. Rådet kontrolleredes af et forretningsudvalg bestående af formanden og repræsentanter fra arbejderbevægelsens forskellige organisationer i fagbevægelsen og ko-operationen. Forretningsudvalget mødtes ugentligt. Mere vigtigt var det, at et decideret kontor med fastansat personale, herunder flere økonomer, blev oprettet til at udføre det dag-lige arbejde. Rollefordelingen mellem rådet, forretningsudvalget og kontoret var følgende: *Rådet* gav i kraft af økonomerne

blandt dets medlemmer Arbejderbevægelsens Erhvervsråd saglig og faglig pondus og legitimitet i offentligheden. *Forretningsudvalget* stod for den politiske styring af og kontrol med arbejdet. Medens *kontoret* – som i den almindelige opfattelse var *selve* Arbejderbevægelsens Erhvervsråd – forestod det praktiske arbejde med at udarbejde analyser og repræsentere Erhvervsrådet i forhold til de statslige styrelser og direktorater.⁵

De Samvirkende Fagforbund og Det Kooperative Fællesforbund var de økonomiske bidragydere bag rådet. Partiet – Socialdemokratisk Forbund – betalte ikke til Erhvervsrådets arbejde, og dets repræsentanter i rådet var derfor også kun indbudte. De var således *ikke* som kooperationens og fagbevægelsens fødte medlemmer i henhold statutterne. Peder Christensen, Helsingørs borgmester, blev Erhvervsrådets første formand. Kontorchef, det vil sige daglig leder, blev den 32-årige allerede dengang velanskrevne cand.polit. og inkarnerede planøkonom Niels Lindberg.⁶

En mand, man har planer med

Fra efteråret 1944 til sensommeren 1945 havde Krag været travlt beskæftiget med at flikke Socialdemokratiets program *Fremtidens Danmark* sammen til brug for agitationen op til det første folketingsvalg efter besættelsen i oktober 1945. Et valg, som partiet tabte eftertrykkeligt og som tvang det i opposition. Det var en uvant, for ikke at sige *utålelig* situation for Socialdemokratiet at se den politiske hovedmodstander Venstre overtage regeringstabet med Knud Kristensen i spidsen. Siden 1929 havde det politiske lederskab ligget solidt i sikre socialdemokratiske hænder. Valget blev dog næppe tabt på grund af *Fremtidens Danmark*, men snarere på grund af flere modsatrettede tendenser: Et stærkt behov for ro, stabilitet og forbrugsvarer hos nogle; og hos andre en opfattelse af, at Socialdemokratiet havde kompromitteret sig ved sit lederskab af samarbejdspolitikken under besættelsen. Hos den første gruppe stemte mange Venstre,

blandt den anden stemte mange i stedet på Kommunisterne.

I sin erindringsbog *Travl tid, god tid* skriver Krag om situationen efter valget 1945: "For mig var en afgørende beslutning taget: jeg ville være politiker."⁷ Han skriver det som en indledning til beretningen om, hvordan han blev kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Som om denne stilling var et naturligt skridt på vej til politikerkarrieren, og som om han selv havde hånd i hanke med udviklingen. Ifølge erindringerne foregik jobskiftet til Erhvervsrådet ved, at Krag blev kaldt op til en samtale med Erhvervsrådets formand, tidligere socialminister Ludvig Christensen og spurgte om han ville være kontorchef i Erhvervsrådet. "Ja", svarede Krag.

Så kort fortalt er historien i Krag's erindringer. Der er dog grunde til at modificere hans beskrivelse af forløbet. Faktisk var det noget mere kompliceret både at *blive* og at *være* kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Stillingen som kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd var blevet ledig ved afskedigelsen af Niels Lindberg. Denne var blevet offer i retsopgøret efter besættelsen, hvor også Socialdemokratiet havde behov for at finde, udpege og 'likvidere' syndebukke. Anklageskriftet ved en såkaldt parti-æresret kunne ikke holde, hvorefter sagen blev frafaldet. Lindberg blev dog alligevel afskediget – uden grund.⁸

Som cand.polit. med rige analytiske og journalistiske evner, med kendskab til centraladministrationen fra sin tid som embedsmand i Direktoratet for Vareforsyning (1940-45) samt med en fortid som studentermedhjælp i Erhvervsrådet (1936-40), var Krag et oplagt emne som Lindbergs efterfølger. Krag var i det hele taget et oplagt talent, som allerede i nogen tid havde haft partiledelsens opmærksomhed og nu var direkte protegeret af parti-formand Hans Hedtoft. En mand, man havde planer med – uden at han i øvrigt altid selv var fuldt klar over det. Det at planlægge tilværelsen var blevet noget, 'man har folk til'. Flere gange havde partileder Hans Hedtoft og

tidligere statsminister Vilhelm Buhl grebet ind og banet vej for Krag's karrierespring. Krag var en brik, som de store flyttede rundt med. I tillid til hans evner og i tillid til, at han ville gøre som forventet – levere varen.⁹

I det konkrete tilfælde lå der nu også mere bag end blot Ludvig Christensens og Erhvervsrådets interesse. Hedtoft og måske også Buhl havde igen en finger med i spillet.¹⁰ Partiet havde ganske simpelt brug for ham på netop den post, nu regeringsmagten var gledet det af hænde. For første gang siden 1929 var Socialdemokratiet i opposition og havde derfor ikke længere centraladministrationens embedsværk at trække på til udarbejdelse af økonomiske analyser. Situationen kunne tilsige at gøre Erhvervsrådet til andet og mere end det organ, der skulle støbe kugler for fagbevægelsen og Kooperationen. Med Venstre-regeringens tiltræden udgjorde Erhvervsrådet med sine 3,5 faste økonom-stillinger den største koncentration af fagøkonomisk ekspertise inden for arbejderbevægelsen.¹¹ Det kunne derfor synes naturligt at lade Arbejderbevægelsens Erhvervsråd løse flere af de opgaver af politisk-økonomisk karakter, som partiets ledelse førhen i kraft af ministertaburetterne kunne sætte centraladministrationens embedsmænd til at klare. Og her kunne Krag, forfatteren til partiets politisk-økonomiske program, netop være rette mand på rette tid og sted.

En sådan løsning var dog af både formelle og uformelle grunde ikke helt ligetil. For som allerede beskrevet var Erhvervsrådets drift betalt af fagbevægelse og Kooperation, medens partiet kun havde en sekundær position som "indbudt" part til Erhvervsrådets møder. Fagbevægelsen og Kooperationen betalte jo dog festen og bestemte vel også derfor gæstelisten og udpegede toastmasteren. I dette tilfælde var værterne dog til sinds at tage partiet med på råd i spørgsmålet om, hvem der skulle være daglig leder. Fra forskellig side blev der spillet på personlige kontakter med det resultat, at Erhvervsrådets forretningsudvalgsmøde den 9. november 1945 ansatte Krag som kontorchef – ifølge referatet enstemmigt.¹²

Den nydelige enighed må dog ikke lede til for vidtrækkende konklusioner. Det var nemlig ikke alle, der syntes, at det var en fremragende idé at lade Krag lede Erhvervsrådets daglige arbejde. Erik Ib Schmidt fortæller i sine erindringer, hvordan DSF's næstformand, Einar Nielsen, spurgte ham, om *han* var interesseret i jobbet. Schmidt havde angiveligt replotteret, om Krag som "forfatter til Fremtidens Danmark" ikke var selvskrevet. Nielsen havde svaret, at det mente mange nok, men ikke han og i øvrigt heller ikke store dele af Erhvervsrådet.¹³ Der var med andre ord blevet vredet arme rundt for at få Krag ansat. Blandt armvriderne har formanden Ludvig Christensen uden tvivl været. Ludvig Christensen havde en nær og mangeårig forbindelse til Buhl, og han var tidligere gået Buhls ærinde for at fremme Krags position.¹⁴

Krags ansættelse i Erhvervsrådet var med andre ord en del af en partimæssige oprustning af Erhvervsrådet. Nu stod der jo naturligvis ikke (kun) "partimand" skrevet henover panden på den unge cand.polit. Han havde trods alt en fin karriere i fagbevægelsens presse, havde tidligere været ansat i Erhvervsrådet og var i det hele taget uomtvistelig kvalificeret. Ikke mindst var det et tungtvejende aktiv, at han fra sin tid i Varedirektoratet var vant til at deltage i de korporative fora med relation til udenrigshandlen og forsyningssituationen i almindelighed. Her var Erhvervsrådet hyppig deltager på arbejderbevægelsens vegne, og med ansættelsen af Krag fik man en person, der kendte situationen fra den anden side af bordet.

De samme kræfter i Erhvervsrådet, som stod bag ansættelsen af Krag, foretog kun godt to uger senere endnu et skridt for at knytte rådet og partiet tættere sammen. På et forretningsudvalgsmøde i Erhvervsrådet blev det besluttet, at formanden Ludvig Christensen skulle rette henvendelse til Buhl for at forelægge denne et forslag. I et brev til Buhl hed det, at forretningsudvalget mente, at det i lyset af

"den Situation, der er opstaaet ved, at vort Parti

nu er uden Repræsentation i Regeringen (...) vilde være af Betydning, om du, som en af vore afgaaede Ministre, der har haft størst Indflydelse paa vore Forsynings- og andre dermed i Forbindelse staaende Problemer, vil overvære vort Forretningsudvalgs Møder."¹⁵

Det opstyltede kancellisprog er her lidt upræcist. For hvis skyld skulle Buhl indtræde? Tvetydigheden var måske tilsigtet. Den var i hvert fald ganske betegnende for de forskellige interesser, der skulle tilgodeses. Buhls indtræden i Forretningsudvalget var ønskelig ikke blot for at give partiet indseende med og indflydelse på Erhvervsrådets arbejde, men også fordi Kooperationen, fagbevægelsen og Erhvervsrådet savnede informationer om de for beskæftigelsen og driften af Kooperationens virksomheder så afgørende forsyningsspørgsmål. Det var informationer, som de førhen kunne afæske deres partifæller i de relevante ministerier, men nu var afskåret fra. Buhls parlamentariske overblik og centrale placering var en erstatning herfor. Buhl sagde naturligvis ja tak til invitationen og blev frem til oktober 1947 et aktivt og indflydelsesrigt medlem af Erhvervsrådets forretningsudvalg.¹⁶ Han kunne fra sædet i forretningsudvalget både holde øje med Krag og støtte denne, når der fra kontorchefens side blev arbejdet for partiinteresser.

Syntes der således i beslutningen om at involvere partiet stærkere i Erhvervsrådets arbejde at være grundlag for en udbytterig synergi-effekt, en *win-win situation*, så skulle der med tiden opstå konflikter, som bundede i simpelt nag, smålighed, men også i reelle interessekonflikter. Kooperationen og fagbevægelsen måtte snart sande, at de på en vis måde havde rakt Fanden en lillefinger og at bemeldte herre med blandt andet Krags hjælp var på vej til at æde sig ind på resten af hånden.

I chefstolen

Lørdag den 1. december 1945 kunne Krag sætte sig i kontorchefstolen på Arbejderbe-

vægelsens Erhvervsråd. Det var med blandede følelser at han satte sig til rette. Udnævnelsen til kontorchef i Erhvervsrådet omtales i et noget muggent tonefald i dagbogen som "Efteraarets særdeles tvivlsomme Gevinst".¹⁷ Direktøren i Varedirektoratet, Erik Lindgren, havde kort før betroet ham, at han overvejede at indstille Krag til den nye post som vicedirektør i direktoratet. Stillingen i Erhvervsrådet var som sådan ikke ligefrem nogen forfremmelse, heller ikke lønmæssigt.¹⁸

Erik Lindgren havde i det hele taget svært ved at se visdommen i Krags karrierebeslutning. Krag måtte da til gengæld for stillings-skiftet mindst være blevet stillet i udsigt at blive partiets næste leder, mente direktøren. Det måtte Krag, som sandt var, afvise. Tydeligvis alvorligt anfægtet havde Lindgren spurgt: "Sig mig, Krag, er De sådan rigtig socialdemokrat?"¹⁹ Til det kunne Krag med overbevisning sige ja, men om det overbeviste Lindgren er ikke sikkert.

Nej, Krag var ikke blevet lovet noget. Den bestemthed, hvormed Hedtoft og Buhl flyttede rundt med ham på, kunne dog antyde, at noget større ventede i fremtiden.

Der var også andre momenter ved stillingen, som gjorde situationen lidt speciel. Som han sad der i chefstolen, kunne han stadig lugte den tidligere kontorchef Niels Lindbergs cigar. Det var også Krags opfattelse, at Lindberg var blevet uretfærdigt behandlet.²⁰

Trods Krags utilpashed med sin placering som kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, var det ikke rimeligt på nogen måde at betragte det som en personlig desavouering. Tværtimod var der al mulig grund til at tro, at partiet havde videre planer med ham. Allerede i marts 1946 fremgår det da også af dagbogen, at Hedtoft havde luftet muligheden for, at Krag skulle være minister i den næste socialdemokratiske regering.

Som daglig leder af Erhvervsrådets kontor var Krag i en position, hvor han kunne håndplukke folk. Polit.erne Bjørn Olsen og Paul Gersmann var halvtidsansatte. Krag havde desuden fået øje på cand.polit. Jørgen Paldam, som han mente, der var fremtid i. Paldam blev

ansat kort efter nytår på fuldtid. I dagbogen skrev Krag om Paldam: "Det gaar godt – han er flink – men skal køres stramt".²¹

Om at sidde med ved bordet

Krag kunne være nok så underligt til mode ved at være blevet daglig leder af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Han var der for at bestille noget, og opgaven var ikke blevet mindre af, at Socialdemokratiet var i opposition.

Som tidligere nævnt var formålet med Arbejderbevægelsens Erhvervsråd blandt andet at deltage i reguleringspolitikens korporative fora på vegne af arbejderbevægelsen som helhed og på vegne af fagbevægelsen og kooperationen hver især. Med Venstre-regeringens tiltræden var situationen unægtelig anderledes, end den havde været under 16 års socialdemokratisk-radikalt styre. Venstre havde ikke kun vundet valget på løfter om frigivelse af importen. Partiet havde også lovet en generel deregulering af den danske økonomi. Venstres modvilje mod statsindgreb i økonomien var dog ikke så udtalt, da de selv kom til fadet. Partiets aftagende deregulerings-tilbøjelighed havde to årsager. Den første var, at Venstreministre nu havde større kontrol med og indflydelse på selve reguleringen – og så kan det hele jo efter nærmere overvejelse komme til at se lidt mere rimeligt ud. Den anden var, at de også hurtigt måtte erkende, at en forhastet deregulering ville udsætte samfundsøkonomien for alvorlige negative påvirkninger af såvel indenrigs- som udenrigsøkonomisk karakter.²²

Hvad enten accenten i regeringens politik i de konkrete tilfælde lå på deregulering eller accept af reguleringen, så så regeringen ingen grund til at involvere arbejderbevægelsen og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd mere end højst nødvendigt i administrationen af de konkrete detailspørgsmål. Indkaldelsen af erhvervsorganisationerne til drøftelser og forhandlinger i de korporative fora som Direktoratet for Vareforsyning, Pristalsdirektoratet og diverse handelsudvalg (med henblik på at forhandle sig frem til sammensætningen af import og eksport fra udlandet) skete ofte på ad hoc-

Uformelt møde i Arbejderbevægelsens Erhvervsraad . På billedet ses bl.a. fra venstre Ludvig Christensen, Byrge Quist og yderst til højre Jørgen Paldam. (ABA)

basis. Lovgivningsmæssigt var retningslinierne typisk ikke mere præcise, end at man anbefalede de "involverede parters deltagelse". Med en sådan formulering var landbrugs-, arbejdsgiver- og handelsstandsorganisationerne ofte selvskrevne. De havde en direkte og konkret interesse i at deltage. Oveni havde de også en næsten indiskutabel *ret* til at blive taget med på råd. Det var skæbnen for deres ejendomme, virksomheder og varer som staten blandede sig i. Anderledes indirekte forholdt det sig med arbejderbevægelsens interesser og ret til at deltage. Her handlede det ikke om nogen grundlovssikret ejendomsret, men om en anerkendelse af arbejderbevægelsens interesse i beskæftigelsesspørgsmål og forbrugets sammensætning. Var en socialdemokratisk regering ved roret, var det en naturlig ting at pålægge embedsværket at inddrage arbejderbevægelsen i forhandlingerne. Var det derimod en borgerlig regering, var sagen en anden.

Krag blev hurtigt opmærksom på, at der blæste nye vinde i den henseende. Han måtte vie en stor del af sin tid til over for ministerierne at insistere på Erhvervsrådets deltagelse. Kunne han ikke selv trampe hårdt nok, måtte han sende de større elefanter. Først kunne kontorcheferne, direktørerne i direktoraterne eller departementscheferne få Erhvervsrådets formand Ludvig Christensen at forklare sig over for. Hvis det ikke løste sagen, blev Buhl sendt af sted, og så var det ofte forbi forkontorerne og direkte op til ministeren. Hedtoft fik ikke sjældent breve fra Krag – "til Orientering" – om hvad der senest var foregået i den henseende.²³

Krag var sig fuldt bevidst, at dette tovtrækkeri mellem Venstre på den ene side og arbejderbevægelsen på den anden både var et politisk spil og et spørgsmål om interessepleje for hver sin stand. De fleste af Erhvervsrådets kontroverser med regeringen og administrationen var præget af både det politiske spil og interesseplejen. Men de to aspekter indgik med varierende styrke, alt efter hvilken karakter sagen havde.

Arbejdsgivernes og handelsstandens orga-

nisationer vejrede morgenluft med den nye regerings tiltræden. Grosserer-Societetet var først ude af hullerne. Efter nytår 1946 arbejdede handelsorganisationen på at få Prisdirektoratet nedlagt. Besættelsestidens priskontrol opfattede Societetet som en hæmsko, og med den gradvise åbning af verdensmarkederne samt med den nye regerings løfter om deregulering fandt Societetet anledning til at smede, mens jernet syntes føjeligt. Krag måtte naturligvis gå til modangreb på vegne af arbejderbevægelsen. Med de forholdsmæssigt store økonomiske byrder, som arbejderne havde båret under besættelsen, var der ikke blot tale om en samfundsøkonomisk u hensigtsmæssighed, mens også om et politisk set særdeles uheldigt tidspunkt. Krag satte med et brev Prisdirektoratets underdirektør Ebbe Groes ind i Erhvervsrådets synspunkter, idet han fremførte den "mest alvorlige Advarsel". "Samtlige forbrugere, ja hele Samfundet" måtte have den "mest levende Interesse" i at undgå en inflationsbølge "som Følge af ændrede politiske Forhold". For at understrege, at Societetets initiativ ifølge ham var på kanten af dårligt landsmandskab, fremhævede han, at det jo havde været, hvad "det danske Folk ved forenede Anstrengelser fik afværget i Besættelsens mørke Aar".²⁴

Der blev ikke bukser ud af Grosserer-Societetets skind. Det var dog ikke Krag's indblanding i sagen, som var udslagsgivende. Venstre-regeringen var allerede blevet opmærksom på, hvor vanskeligt det var at indfri valgløfterne og afskaffe restriktionerne. Det var i forvejen vanskeligt at omveksle landbrugseksporten til samfundsnyttige forbrugsvarer og råstoffer. Slap man derudover priserne løs, var inflation den uundgåelige konsekvens.

Jungletrommernes advarsel om Prisdirektoratets nedlæggelse var dog en påmindelse til Krag om, at han skulle være på tærne. Erhvervenes organisationer stod overalt på spring for at styrke deres egen position. Det er i øvrigt betegnende, at det var Grosserer-Societetet, som var først på banen. Handelsstandens organisationer var langt mere restriktionsfjendtlige end de vareproducerende er-

hvervs organisationer.²⁵ Handelsstanden så en interesse i at få lov til at handle på markedet så frit som muligt. Modsat var de vareproducerende erhverv for det første ikke uinteresserede i den beskyttelse, der lå i restriktionerne, ligesom de for det andet også så en interesse i at få mulighed for at påvirke forholdet mellem import af forbrugsvarer på den ene side og råstoffer på den anden. Når de vareproducerende erhverv alligevel deltog i agitationen mod restriktionerne, så var det overvejende af ideologiske grunde og af usikkerhed over for, hvor langt staten kunne trænge ind i virksomhedernes dispositioner, når den først havde fået foden indenfor. Så hellere holde staten på behørig afstand.²⁶

Den var gal igen, da Krag ved en tilfældighed kom under vejr med, at Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret mødtes med Handelsministeriets embedsmænd for at drøfte “Forenkling i Administrationen af Importreguleringen”, uden at Erhvervsrådet var inviteret. Nu var Krag jo så meget embedsmand, at han udmærket vidste, hvad “Forenklinger” betød i den sammenhæng. Erhvervsorganisationer var i færd med at drøfte *deregulering* – og så endda på et felt, der måtte have arbejderbevægelsens særlige interesse. Erhvervsrådet fokuserede særlig på at fremme importen af råstoffer, der kunne gavne produktion og beskæftigelse, og dernæst i anden omgang på forbrugsvarer, som lå inden for den almindelige arbejders købeevne. Blev udenrigshandlen dereguleret og liberaliseret, måtte man fra arbejderside frygte, at samfundsnyttige indkøb af råvarer til produktionen måtte vige for den købekraft, som velbeslåede danskere kunne formøble på importerede luksusvarer.

Først prøvede Krag at beklage sig over for handelsminister Jens Villemoes. Denne svarede imidlertid, at der var tale om ændringer af så lidet principiel karakter, at han ikke så nogen grund til at stille et større apparat i stilling for at få sagen løst. Dette så meget mere som han fandt det ønskeligt at få ændringerne gennemført så hurtigt som muligt. Krag fandt dette svar utilfredsstillende, ja vel nærmest som

en bekræftelse på, at der var ugler i mosen. Herefter beklagede Erhvervsrådet sig endnu en gang over for ministeren, men samtidig orienteredes Buhl om, at der her var en relevant sag at få rejst over for regeringen.²⁷

Det krævede hårdt forhandlingsarbejde fra arbejderbevægelsens side hele tiden at holde sig fast til bordkanten. Krag fik både brug for sin faglige indsigt og politiske tæft. Rakte disse ikke alene, måtte han kalde på skolegårdens store drenge som Buhl og Hedtoft. Oftest kunne han dog selv klare ærterne. Han kendte procedurerne til hudløshed fra sin tid på den anden side af bordet – og han kendte også de muligheder, der lå for at skabe alliancer. For selv med en Venstre-regering ved roret var arbejderbevægelsen lejlighedsvis i stand til få sine synspunkter igennem. Erhvervsrådet kunne i visse situationer alliere sig med industrien og embedsmænd i Varedirektoratet i en fælles interesse for at fremme importen af beskæftigelsesfremmende råstoffer og halvfabrikata.²⁸

Det var dog på ingen måde sådan, at Krag kun spillede på den formelle bane for at pleje arbejderbevægelsens interesser. Var partibladet *Social-Demokraten* i bekneb for skandaløse historier om, hvor skødesløst regeringen forvaltede den danske udenrigshandel, bistod Krag og hans håndgangne mand, Paldam, gerne partibladet med lækager fra de fortrolige møder i fx Varedirektoratet. Ja, *Social-Demokraten* kunne såmænd få en fiks og færdig artikel med slagkraftig overskrift og det hele. Lige til for typografen at sætte i bly.²⁹

I andre situationer forsynede Krag *Social-Demokratens* politisk-økonomiske medarbejder med nyheder fra forhandlingerne i ministerierne og direktoraterne. Kunne journalisten ikke leve op til Krags forventninger om politisk afkast af denne meddelervirksomhed, var Krag mand for at tage journalisten i skole. I en sag om Venstre-regeringens importpolitik, hvor Krag havde lækket oplysninger, fandt han den “politiske Tendens” i artiklen forkert. Journalisten havde grebet sagen an “omtrent paa samme Maade, som Social-Demokraten matte have fremstillet Sagen, saafremt vi havde været Regeringsparti, men kære

L. [anonymiseret], som du maaske vil have bemærket, er vi ikke Regeringsparti men i Opposition.” Journalisten burde gøre sig klart, “at du under vor Oppositionsperiode sidder paa en af Arbejderbevægelsens allervigtigste Poster”. To-nefaldet i Krag's brev var ubehageligt og stærkt patroniserende, og han undslod sig heller ikke for at sende kritikken videre til chef-redaktør Tabor. Episoden er en af flere, som viser, at Krag var rede til på temmelig hen-synsløs måde at lade arbejdet i de korporative fora styre af partipolitiske overvejelser.³⁰

Nu var det ikke sådan, at det altid for alt i verden gjaldt om at sidde med ved alle bordene. I andre situationer kunne der være en politisk interesse i at være så langt væk som muligt. Da Handelsministeriet i april 1947 foreslog Erhvervsrådet at støtte en statslig “Propaganda-Tjeneste”, som skulle fremme befolkningens forståelse for regeringens *Spareplan*,³¹ indså Krag, at han ikke blot skulle have en ildtang til at håndtere sagen, men også grønt lys fra højere sted. I et brev til Buhl orienterede han om henvendelsen og fremlagde sit foreløbige syn på sagen: Vel var det da politisk betænkeligt, skrev Krag, sådan at medvirke til at rage kastanjerne ud af ilden for regeringen. På den anden side kunne det jo tænkes, at Socialdemokratiet, når det kom i regering igen, kunne få glæde af et sådant organ.³² Buhl må have vurderet ligeså, for Krag orienterede kort efter ministeriet om, at Erhvervsrådet indvilgede i at deltage, men med visse forslag til rettelser i kommissoriet.³³

Spændt for partivognen

Som allerede antydte var Krag ved at gøre sit kontor på Arbejderbevægelsens Erhvervsråd til sit eget private kommandocenter for partioperationer.³⁴ Kontorchefen tog vare på andre opgaver og plejede andre interesser end Arbejderbevægelsens Erhvervsråds, som disse oprindeligt var formuleret ved Rådets oprettelse. Snart var det kulturpolitik, han ordnede fra Erhvervsrådets kontor, snart var det Sydslesvig-politikken.

Kulturpolitikken landede på hans skrivebord umiddelbart efter, at han havde sat sig til rette i chefstillingen. Som en følge af valgnerderlaget var der fra partiets side taget beslutning om visse *profilændringer*. Blandt andet skulle partitidsskriftet *Socialisten* reorganiseres og moderniseres med henblik på at skabe en kulturdebat, der “kunde tiltrække de intellektuelle Kredse, som Kommunisterne lever altfor højt paa”.³⁵ Synspunktet var lige vand på Krag's mølle, og han gik straks i gang med at udarbejde koncepter for det kommende organ, som han sendte til Hedtoft. Det tidsskrift, Krag foreslog oprettet, skulle fravriste DKP taget i intellektuelle, kulturradikale kredse. Folkefrontsplatformen skulle fjernes under fødderne på kommunisterne. De til Hedtoft sendte koncepter for tidsskriftet manifesterede sig kort efter i tidsskriftet *Verdens Gang*, som udkom første gang i 1947 og først blev omdøbt og reorganiseret i 1970, hvor det første nummer af *Ny Politik* udkom. Det var en bemærkelsesværdig succes for den unge mand, men bestemt også bemærkelsesværdigt, at han udførte arbejdet med basis i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, der havde helt andre arbejdsområder og frem for alt skulle tjene andre herrer end partiet.

Krag havde uden tvivl håbet at blive redaktør for det nye tidsskrift og gav da også Hedtoft flere skjulte hentydninger til disse drømme. Men Hedtoft besvarede dem med demonstrativ tavshed. Partiledelsen og ikke mindst Hedtoft selv havde andre planer med ham. Hans tavshed syntes at være et budskab til Krag: Gode ideer, velgennemtænkte koncepter og politiske analyser var velkomne. Men at give Krag indflydelse på sin egen karriere inden for arbejderbevægelsen, havde Hedtoft og den øvrige ledelse ikke tænkt sig. Dertil var sagen alt for vigtig.

Krag affandt sig med det, og disse “andre planer” tegnede sig da også tydeligere og tydeligere. Således fik Hedtoft hen over sommeren 1946 kørt Krag i stilling som folketingskandidat med en sikker valgkreds i form af hjembyen Randers. Krag fortsatte sin tætte kontakt til Hedtoft ved at skrive dele af parti-

formandens taler og sende ham analyser både på opfordring og uopfordret. Da Knud Kristensens taburet i løbet af sommeren 1947 for alvor begyndte at vakle på grund af statsministerens aktivistiske Sydslesvig-politik, viste Krag endnu en gang, at Erhvervsrådets ressourcer kunne spændes for partivognen. Med Paldam fik han arrangeret, at Erhvervsrådet inkognito organiserede et opråb til publicering i aviserne, hvor kendte mennesker gav udtryk for deres modstand mod Knud Kristensens Sydslesvig-politik med dens krav om en grænserevision.³⁶ Nok en gang var det langt fra de opgaver, Erhvervsrådet oprindeligt var sat til at varetage.

Selv når Krag arbejdede på de for Erhvervsrådet normale arbejdsområder, politiserede han mere, end flere i arbejderbevægelsen fandt rimeligt. Således fx da Erhvervsrådet udsendte sin "Aarsoversigt" for 1946, som Krag i forhold til tidligere år havde gjort sig umage med at forkorte og gøre mere populær. I en anmeldelse i bladet *Kooperationen* skrev cand.polit. og sekretær i Det Kooperative Fællesforbund, Thor Petersen, at årsoversigten bar præg af at være "et Stykke politisk Polemik" vendt mod den siddende regering. I et let ironisk tonefald antydede Petersen, at Erhvervsrådet med en sådan attitude næppe kunne få andre i tale end de i forvejen overbeviste og samtidig løb risikoen for at forskertse troværdigheden. Mange ville "maaske fortrække fra Erhvervsraadet, som jo *ikke har direkte politiske Opgaver*, at faa meddelt alsidig og saglig Viden frem for at stifte Bekendtskab med denne Polemik".³⁷

Den sad! Efter at have ømmet sig greb Krag til pennen i form af et venligt formuleret brev til Thor Petersen, hvori han forsøgte at stoppe anmeldelsen, inden den blev trykt. I brevet forsøgte han at gøre Petersen begribelig, at anmeldelsen "politisk kan skade Arbejderbevægelsen som Helhed, saafremt vore Modstandere i et af vore egne Tidsskrifter kan læse og citere, at Erhvervsraadets økonomiske Standpunkter er ensidigt farvede og sagligt slet underbyggede".³⁸ Man bemærker her, at Krag ikke anfægter Thor Petersens analyse,

blot at han finder det inopportunt, at Petersen råber det ud til offentligheden. Da Petersen nægtede at følge kontorchefens henstilling – sikkert ansporet af, at Krag selv faktisk tidligere telefonisk havde sagt god for anmeldelsen – fór Krag i flint og beskyldte i endnu et brev Petersen for illoyalitet. Herefter fulgte en belæring, som antyder, hvor gal Krag var, men også at han efterhånden var ved at glemme, hvor Erhvervsrådet var placeret i arbejderbevægelsens samlede organisation:

"Som du ved er Arbejderbevægelsens Erhvervsraad en 'Toporganisation' i den Forstand, at Raadets Virksomhed skal udøves i et meget intimt Samarbejde med samtlige Arbejderbevægelsens Organisationer. (...) For at dette omfattende Samarbejde kan fungere nogenlunde gnidningsfrit, kræves der stor Smidighed fra Erhvervsraadets Side, men der kræves en betydelig Samarbejdsvilje fra de i Samarbejdet virkende Organisationer. Først og fremmest maa der være en Vilje til Loyalitet tilstede samt en vis Resignationsevne opfattet paa den Maade, at hver enkelt deltagende Organisation maa forstaa, at den ikke totalt kan beslaglægge og dirigere Toporganisationen. Der maa ogsaa tages Hensyn til de øvrige samarbejdende Parter. Forstaaelsen for dette Forhold har desværre ikke hidtil været særlig fremherskende hos dig. Det er imidlertid mit Haab, at denne Forstaaelse i Fremtiden maa finde en beskeden Groplads i din iltre Kooperationsjæl."³⁹

I sin ophidselses havde Krag både forløbet og blottet sig. Thor Petersen kunne da heller ikke i sit svar lade være med at ironisere over, hvordan Erhvervsrådet pludselig var blevet en "Toporganisation".⁴⁰ Krag's overilede sprogbrug viser, hvordan han selv var begyndt at se på Erhvervsrådet, og hvordan han efterhånden mente, at den politiske kamp med henblik på at tilbagevinde regeringsmagten var så central for arbejderbevægelsen, at alt andet måtte underordnes den. I brevet afslørede han unægtelig også, at han så sin egen person som en meget væsentlig brik i kampen.

Kontroversen mellem Petersen og Krag

blev på sidstnævntes initiativ taget op på Erhvervsrådets forretningsudvalgsmøde, hvor man skændtes lidt om sagen. Ludvig Christensen tog Krag's parti, mens kooperationens repræsentanter tog Petersens. Fagbevægelsens repræsentanter samt Buhl var fraværende.⁴¹ Det lille intermezzo var dog en indikation på, at der i Krag's embedsførelse var langt mere konfliktstof end godt var, ligesom Thor Petersens anmeldelse måske også var en vel valgt provokation, som antydede en mere principiel modvilje fra kooperationens side mod Erhvervsrådet.

Hvis forlængede arm?

Krag's problemer med Erhvervsrådets hovedsponsorer, fagbevægelsen og kooperationen, var dog begyndt før kontroversen med Thor Petersen. Da Krag i slutningen af 1946 skulle fremlægge sit første budget for 1947, måtte han foruddiskontere et underskud på kr. 2000 for året 1946. Det mente "Kontorchefen" var "ret moderat".⁴² Oveni måtte han også præsentere et budget for 1947, der var næsten 30% dyrere end for 1946.

Kaj Nielsen, der var en af kooperationens repræsentanter, fremførte i "Tilknytning til Budgettet" nogle bemærkninger om, at Erhvervsrådet i "høj Grad virkede som Sekretariat for Partikontoret, ligesom han beklagede, at Kontorchefen skulde være Folketingsmand".⁴³ Buhl replicerede, "at Partiets Arbejde jo i høj Grad direkte eller indirekte var et Arbejde for Kooperationen og for Fagbevægelsens Interesser". Det er tvivlsomt, om Kaj Nielsen stillede sig tilfreds med denne 'analyse'. Ligeså tvivlsomt er det, om Buhl selv troede på, hvad han sagde – eller om der snarere var tale om et hastigt fabrikeret argument for at holde Kaj Nielsen stangen. Under alle omstændigheder ser vi i Buhls og Niensens konfrontation to principielt forskellige forestillinger om forholdet mellem arbejderbevægelsens tre strenge. Nielsen hævdede kooperationen i sin egen ret som en væsentlig del af arbejdernes frigørelse fra kapitalismens udbytning. Buhls argument var tvetydigt.

*På partiets opfordring – og med henblik på folketingsvalget i 1947 – udarbejdede Arbejderbevægelsens Erhvervsraad et større politisk-økonomisk program. Flere i arbejderbevægelsen fandt, at den unge leder også i andre sammenhænge politiserede mere end rimeligt.
Foto af J.O. Krag, 1947 (ABA).*

Samtidig med at han foregav, at partiet var et villigt værktøj for fagbevægelsen og kooperationen, antydede han også, at uden parlamentarisk indflydelse var fagbevægelsen og kooperationen nul og niks. I den sidste forståelse af Buhls ord – som uden tvivl var den, der lå ham nærmest – var partiet arbejderbevægelsens vigtigste streng.

Sagen var ikke uddebatteret med Kaj Nielsens og Buhls principielle meningsudveksling. Hele forretningsudvalgsrådet i februar 1947 var helliget budgetdiskussionen. Formand Christensen noterede sig, at Det Kooperative Fællesforbund havde ansat cand.polit. Erhard Jacobsen, "hvori han sporede en [...] højst beklagelig Tendens til, at DKF selv vil overtage Opgaver, som hidtil havde sorteret under Erhvervsraadet".⁴⁴ Ludvig Christensen fandt det "ejendommeligt, naar det skete samtidigt med, at DKF ikke havde Raad til at yde tilstrækkelig Bidrag til en Fortsættelse af Erhvervsraadets Arbejde". Samtlige repræsentanter fra DKF bedyrede, at skridtet ikke måtte ses som et forsøg på at decentralisere arbejdet. Frederik Dalgaard, sekretær for DKF, mente dog, at Erhvervsrådet måtte kunne spare lidt på lønomkostningerne til cand.polit.erne, og at det i det hele taget var et irritationsmoment, at Erhvervsrådets forretningsudvalg fik "for lidt at vide om Erhvervsraadets Dispositioner. Han var tilbøjelig til at antage, at det vilde betyde en følelig Svækkelse af Erhvervsraadets Stilling, at Kontorchefen blev Folketingsmand".

Eiler Jensen, formand for DSF, forsøgte at gyde olie på vandene og foreslog, at DSF og DKF fordelte ekstraudgifterne i forholdet 7/3, hvis ellers *partiet* ville betale 1/7 svarende til 10.000 kr. som en slags compensation for, at Krag skulle stille op til folketingsvalget og føre valgkamp i arbejdstiden. Jensen betonedede fordelene den samlede arbejderbevægelse havde af Erhvervsrådets arbejde. Smedeformand Hans Rasmussen talte også meget positivt om rådets arbejde og frarådede, at eventuelle besparelser blev så kraftige, at kvaliteten af arbejdet blev forringet.

Herefter blev det Krag's tur til at replicere.

Replikken fylder halvanden af de tre sider, som er omfanget på det officielle mødereferat udarbejdet af kontorchefen selv. Krag afviste, at Erhvervsrådet kunne skære i lønudgifterne og kom derefter ind på nogle principielle spørgsmål omkring Rådets arbejde. Kritikken af "Erhvervsraadets saakaldte politiske Arbejde", mente han, var misforstået, og, fortsatte han:

"Erhvervsraadet [får] gennem sit Samarbejde med Socialdemokratiets Politikere [...] Raadets erhvervsøkonomiske Synspunkter med Hensyn til Rationeringer, Indførselsordninger [etc.] ført frem ogsaa i Rigsdagsudvalgene og paa Rigsdagen, saaledes at Politikerne i denne Henseende kommer til at virke som Erhvervsraadets forlængede Arm. [...] Hvad iøvrigt angaar Opstillingen til Folketinget var Krag nu villig til at tage Konsekvensen af denne Opstilling, saaledes at han traadte tilbage fra Erhvervsraadet, saafremt Forretningsudvalget ikke kunde akceptere, hvad der var sket. Denne Holdning følte han sig saa meget mere tilskyndet til, som han ikke havde nogen Lyst til fortsat at lede Erhvervsraadet, saafremt dettes Udvikling nu skulle standses. Det havde været hans Haab, at det var blevet muligt at give Arbejderbevægelsen en Repræsentation, der stod fuldt paa Højde med de øvrige Erhvervsorganisationers, og som havde Mulighed for at skaffe Arbejderbevægelsen en Indflydelse i den saakaldte anden Rigsdag,⁴⁵ som svarede til, at Arbejderbevægelsen repræsenterer ca. Halvdelen af Befolkningen. Det viste sig nu, at dansk Arbejderbevægelse ikke havde Raad til det, og han var særdeles villig til at træde tilbage."

Kontorchefen var fornærmet og spillede med musklerne. De tre repræsentanter for DKF "gav paa forskellig Maade Udtryk for, at det ikke var denne Løsning, de ønskede". Og Eiler Jensen støttede Krag ved at sige, at ville man ikke betale det, det kostede, og ville man bremse Erhvervsrådets udvikling, kunne man ligeså godt lukke bixsen. De tre fra DKF bedyrede, at det *heller* ikke var deres intention. Mødet sluttede med en sidste 'ristning' af de

tre kooperatister, da Krag spurgte, om han skulle give personalet en orientering om eventuelle usikkerhedsmomenter i deres ansættelser. Det var heller ikke nødvendigt, blev det sagt, "det gik nok" alt sammen.

Afslutning

Konflikterne i Erhvervsrådet i Krags tid som kontorchef afspejlede nogle lurende interne konflikter, hvis dybde endnu ikke var fuldt erkendt af arbejderbevægelsens ledende lag, men som i de følgende årtier skulle uddybes. Konflikterne kom op til overfladen i Krags tid som leder, fordi Socialdemokratiet – i 1945-47 ganske uvant – var i opposition. *Partiets* mål var dét selvfølgelig: at genvinde regeringsmagten. Hertil manglede det et 'apparat' til at udforme politikken. Krag viste sig både villig og kapabel hertil. Faktisk blev Erhvervsrådet også spændt for den socialdemokratiske valgkampagne, da det henover sommeren 1947 på partiledelsens opfordring blev sat til at udarbejde et større internt politisk-økonomisk program. Her var ikke tale om en mindre ad hoc-opgave, men om et stort udredningsarbejde inkluderende – foruden Krag – adskillige cand.polit.er som Erik Ib Schmidt, Viggo Kampmann og Henning Friis.⁴⁶

Kooperationen var tydeligvis mere interesseret i den del, der foregik i de korporative organer. Herigennem kunne de kooperative virksomheder skaffe sig importmuligheder, få fastsat priser og i øvrigt holde sig orienteret om den generelle forsyningsituation. DKF synes at tillægge regeringens farve mindre betydning. Formentlig fordi DKF anså kooperationsproblemer som mere forvaltningsmæssige end decideret politiske. Som bedre egnet for lobbyisme end parlamentarisk politik.

Fagbevægelsen, DSF, placerede sig i denne sammenhæng næsten midt imellem, men med tydelig hældning til partisiden. Det fremmeste mål for DSF var fuld beskæftigelse og her kunne det rigsdagspolitiske tjene, men så absolut også Erhvervsrådets arbejde i især Vareforsyningsdirektoratet. Prisdirektoratet

havde også sin vitale betydning for fagbevægelsen, når det gjaldt reallønnen. De socialpolitiske interesser forventede fagbevægelsen formentlig bedst varetaget på Christiansborg, og allerhelst af en socialdemokratisk regering.

Krags noget barske replik på mødet 26. februar synes at være afgivet ud fra opfattelsen af, at han sad i en styrkeposition. Han vidste, at han havde dækning fra indflydelsesrige personer i partiet. Han lagde uden tvivl et stort arbejde i "den saakaldte anden Rigsdag", men hans antydning af, at han anså denne side af sin stilling som den vigtigste – "at Politikerne (saaledes) i denne Henseende kommer til at virke som Erhvervsraadets forlængede Arm" – er efter alt at dømme (nærmest fornærmelig) løgnagtig og kun sagt for at 'jorde' kooperatisternes argumentation. Kooperationen blev simpelthen ført bag lyset.⁴⁷ Det decideret politiske arbejde var formentlig, hvad Krag anså for kernen i stillingen – ikke mindst da han kunne konstatere, at henvendelserne fra partiet blev gradvist flere og mere substantielle, og at hans egen person herigennem i stadigt højere grad blev henregnet til partitoppen.

Det skal nævnes, at partiet faktisk bevilgede Erhvervsrådet de 10.000 kr. på et partirådsmøde i august 1947 på foranledning af Hedtoft. Grundet "særlige Omstændigheder", som det hed. Man bør dog nok betragte det som lidt af en tilståelsessag, at partitoppen overhovedet indvilgede i et spytte i kassen, som de ellers aldrig hidtil havde gjort. Tre uger efter sanktionerede partiets forretningsudvalg beslutningen, men med en reprimande om, at det var fagbevægelsen og kooperationen, der normalt afholdt disse udgifter.⁴⁸

Den beskrevne konflikt kan anskueliggøre, hvordan Arbejderbevægelsens Erhvervsråd var placeret i hele bevægelsens system i disse år. Den viser, hvordan gennemslagskraftige personer i partiet i stigende grad begyndte at betragte den klassiske trestrengede struktur i arbejderbevægelsen som forældet og i stedet anså bevægelsen som en "politisk maskine" gearret til at vinde politisk flertal ved valg. I sin bog om den udenrigspolitiske beslutnings-

proces skriver Erling Bjøl, at Erhvervsrådet i årene efter 1947 mistede indflydelse

“Medens det i årene 1945-47 havde været et ret betydningsfuldt politisk organ, eftersom partiets program og de ledende politikeres taler blev udformet i udkast her, kom det mere i baggrunden i den periode, hvor partiet kom i regeringsstilling og dermed havde det statslige bureaukrati at trække på”⁴⁹

Bjøls synspunkter, hvad angår årene 1945-47, kan bekræftes af ovenstående. Men som det fremgår, foregik arbejdet – og Rådets reelt set ændrede status – ikke uden sværds slag. At det fremstår noget konfliktløst og harmoniseret i Bjøls fremstilling kan skyldes, at han har sine oplysninger fra Krag personligt, der ikke ønskede at udstille konflikterne og hans egen noget manipulerende facon i processen.⁵⁰

Selvom konflikterne i den her beskrevne form kom op til overfladen, fordi Socialdemokratiet var i opposition, så skulle interessekonflikterne mellem arbejderbevægelsens tre strenge vise sig igen kun 10 år senere og da i endnu mere skærpet form, nemlig under stor-konflikten i 1956. Her var det ikke først og fremmest partiet over for kooperationen, men partiet over for fagbevægelsen. Flere lignende konflikter skulle følge.

Den statsledede velfærdsstrategi med fokus på økonomisk vækst var ganske givet arbejderbevægelsens frigørelsesstrategi på vegne af arbejderklassen. Men bevægelsens organisationer havde selv svært ved at frigøre sig fra den traditionsbundne struktur og opgavefordeling internt i bevægelsen.

Noter

1. Niels Ole Finnemann: *I Broderskabets Aand. Den socialdemokratiske arbejderbevægelses idehistorie 1871-1977*, København 1985. For en international vinkel se Donald Sassoon: *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century*, London 1996, s. 121; samt Stephen Padgett & William E. Paterson: *A History of Social Democracy in Postwar Europe*, 1991, s. 66 og 108f om de

europæiske arbejderbevægelsers udvikling fra “democratic/solidaric communities” (ghettopartier) til “electorial machines”. Specielt om den “trestrengede” arbejderbevægelse se Claus Bryld: *Den demokratiske socialismes gennembrudsår*, København 1992, s.

406ff: Hvor Frederik Borgbjerg-citeres for: “faglig og kooperativ organisation, kommunal og politisk aktion, socialistisk oplysning og selvopdragelse”.

2. Niels Wium Olesen: *Jens Otto Krag. En socialdemokratisk politiker. De unge år 1914-1950*, Syddansk Universitet 2002 (upubliceret ph.d.-afhandling), s. 207-278.

3. Jens Engberg: *I minefeltet. Træk af Arbejderbevægelsens historie siden 1936*, København 1986 s. 17.

4. Om den korporative stat i vesteuropæisk aftapning se: Birthe Nüchel Thomsen: “Monopollovgivningen 1919-1937”, Birthe Nüchel Thomsen m.fl. (red.), *Samspillet mellem organisationer og stat. Studier inden for indenrigsministeriets og handelsministeriets område 1879-1950*. Administrationshistoriske studier 13, København 1987; Rodney Lowe: *The Welfare State in Britain since 1945*, London 1993, s. 27ff; Flemming Mikkelsen: *Arbejdskonflikter i Skandinavien 1848-1980*, Odense 1992, s. 403-417.

5. *Socialdemokratiske Noter 1936*, 7. årg., nr. 7, s. 366-68.

6. Åge Munk: *På sporet. Beretning om Arbejderbevægelsens Erhvervsråd gennem 50 år*, København 1986 s. 9f; Engberg op.cit. s. 22.

7. Jens Otto Krag: *Travl tid, god tid*, København 1974, s. 52.

8. Om Lindberg-sagen se Elias Bredsdorff, *Medmennesker og modmennesker*, København 1994.

9. Niels Wium Olesen op.cit. s. 222ff, 236ff, 280ff, 291ff.

10. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv: Jens Otto Krags arkiv, ks. 4. Håndskrevet koncept af brev fra Krag til Hedtoft, udateret men august 1951. Heri hedder det: “da I i 1945 spurgte om jeg ville tage stillingen i Erhvervsrådet”. Med ordet “I” må mindst Hedtoft være indbefattet, sandsynligvis også Buhl. I et radioforedrag fra 1978 antyder Krag også Hedtofts særlige rolle i udnævnelsen. Foredraget er optrykt i Nikolaj Bøgh: *Jens Otto Krag. Man har et standpunkt ... Taler og artikler 1948-1978*, København 1997, s. 42: “... kom jeg til at stå Hedtoft så nær, at jeg forlod statens tjeneste og i december 1945 blev kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd”.

11. Om bemandingen på Erhvervsrådet se ABA, Arbejderbevægelsens Erhvervsråds arkiv (fremover ABA, AE), ks. 55, opgørelse over ansatte af Jørgen Paldam til Statens Livsforsikring 30. april 1946.

12. Åge Munk op.cit. s. 24.

13. Erik Ib Schmidt: *Fra Psykopatklubben. Erindringer og optegnelser*, København 1993, s. 223f.

14. Niels Wium Olesen op.cit. s. 180-278.
15. ABA, AE, ks. 54, skrivelse af 27. nov. 1945 fra L. Christensen til Buhl. E.I. Schmidt citerer også Einar Jensen for, at Eiler Jensen var blandt Krag's fortalere.
16. Buhls indtræden blev konfirmeret af partiet på et partiforretningsudvalgsmøde dagen efter Erhvervsrådets henvendelse. Se: ABA, Socialdemokratiets arkiv, Protokol for Socialdemokratisk Forbund, FU-møde d. 28. nov. 1945.
17. Krag's dagbog 4. december 1945.
18. Om vicedirektørstillingen, se Krag's arkiv, ks. 4, håndskrevet koncept af brev fra Krag til Hedtoft, august 1951; samt Krag (1974) op.cit. 54f. Om Krag's lønforhold i den nye stilling, se ABA, AE, ks. 55, Paldam til Statens Livsforsikring 30. april 1946.
19. Krag (1974) op.cit s. 55.
20. Niels Wium Olesen op.cit. s. 284.
21. Krag's dagbog 12. marts 1946. Se også 4. december 1945.
22. Flemming Just: "Planøkonomi eller liberalisme. Staten og erhvervspolitikken i de første efterkrigsår", Birgit Nüchel Thomsen (red.): *Temaer og brændpunkter i dansk politik efter 1945*, s. 55-71, Odense., s. 58ff; Leon Dalgas Jensen: *Politisk Kamp om Danmarks Importpolitik 1945-48*, København 1993, s. 73-111.
23. Fx ABA, AE, ks. 56, Krag og Ludv. Christensen til Handelsministeriet 6. december 1946; Krag til Buhl 20. januar 1947; Krag til Hedtoft 13. marts 1947
24. ABA, AE, ks. 54, Krag til Ebbe Groes 12. feb. 1946.
25. Flemming Just: "Administration og erhvervsliv fra 1930", i Tim Knudsen (red.): *Dansk Forvaltningshistorie, II*, København 2000, s. 429ff.
26. Vibeke Sørensen: "Between interdependence and integration: Denmark's shifting strategies", Alan S. Milward et. al., *The Frontier of National Sovereignty. History and Theory*, New York 1993, s. 92ff.
27. ABA, AE, ks. 54, Krag til Buhl 9. april 1946. I brevet redegør Krag for sagsforløbet.
28. Dalgas Jensen op.cit. s. 53, 109ff, 390.
29. ABA, AE, ks. 55, Paldam til Tabor 9. oktober 1946. Der findes flere lignende tilfælde i Erhvervsrådets arkiv. Af følgebrevene fornemmer man en næsten gadedrengagtig kådhed.
30. ABA, AE, ks. 54, Krag til anonymiseret medarbejder ved *Social-Demokraten* 1. og 2. marts 1946.
31. Spareplanen var Venstre-regeringens plan for at nedbringe importen med forbrugsbegrænsninger. For en regering, der havde omfattende lempelser af udenrigshandlen som erklæret første prioritet, var Spareplanen som politisk tiltag betragtet et stort politisk nederlag.
32. ABA, AE, ks. 56, Krag til Buhl 22. april 1947.
33. ABA, AE, ks. 56, Krag til kontorchef G. Backhaus, Handelsministeriet, 6. maj 1947.
34. Det er også grunden til, at Krag's politiske breve fra denne tid for en stor del findes i Erhvervsrådets arkiv, og ikke i Krag's eget.
35. Se Niels Wium Olesen op.cit. kap. 7, afsnittet "Selvransagelse". Krag's interesse for de kulturradikale skal formentlig også ses i lyset af at kommunisterne på dette tidspunkt oprustedede på samme front og fiske i samme vande. (Se fx Morten Thing: "Kulturradikalismen – radikalismens anden fase", s. 113-129, *Den kulturradikale udfordring. Kulturradikalismen gennem 130 år*. København 2001, s. 126f).
36. ABA, AE, ks. 56, Paldam (på vegne af Krag) til Hedtoft 2. juni 1947.
37. *Kooperationen*, nr. 5-6, maj-juni 1947, anmeldelse af Thor Petersen, sign T.P. Min kursiv.
38. Krag's arkiv, ks. 39, D2a, Krag til Thor Petersen 6. juni 1947.
39. Krag's arkiv, ks. 39, D2a, Krag til Thor Petersen 16. juli 1947.
40. Krag's arkiv, ks. 39, D2a, Thor Petersen til Krag 23. juli 1947. Rent faktisk gjorde *Information* 3. juli 1947 et nummer ud af anmeldelsen, se overskriften "Socialdemokrat kritiserer Arbejderbevægelsens Erhvervsraad".
41. ABA, AE, ks. 92, læg 1 "Mødereferater FU, 1946-47", FU-møde 15. juli 1947. Se AE, ks. 56 for diverse skrivelser i sagen.
42. ABA, AE, ks. 92, læg 1 "Mødereferater FU, 1946-47", FU-møde den 30/11 1946.
43. Krag er formentlig mødereferent. Fra og med det følgende FU-møde påførtes referentens initialer (oftest Krag's eller Paldam's) Paldam første referat var fra mødet 30/1 1947.
44. ABA, AE, ks. 92, læg 1 "Mødereferater FU, 1946-47", FU-møde den 26/2 1947v. Krag.
45. Hermed mente han det korporative netværk af organer, udvalg etc.
46. Niels Wium Olesen op.cit. s. 313ff; Niels Wium Olesen: "Tillidskrisen. Socialdemokratisk politik mellem fortid og fremtid 1943-1947", i Henrik Dethlefsen og Henrik Lundbak (red.): *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik Nissen*, København 1998, s. 615. Erhvervsrådet fungerede som ekspeditionskonto, 'kommandocentral' og administrativ hjælp for arbejdet med det politisk-økonomiske program. De nævnte cand.polit.er blev ikke som sådan ansat af Erhvervsrådet.
47. Til belysning heraf skal nævnes, at Krag sendte DKFs formand, V. Johansen, et tidsregnskab, hvor han redegjorde for, hvor meget tid Rådet brugte på Kooperationen. I brevet refererer Krag til Kaj Nielsens mistro under budgetdiskussionerne. Brevet er en grov fordrejning og fortielse af alt det *partipolitiske* arbejde, som Rådet også udførte. ABA, AE, ks. 56, Krag

til Johansen d. 14/12 1946.

48. ABA, SD, Protokol for Socialdemokratisk Forbund, Partirådsmøde og FU-møde d. 22/8 og 16/9 1947. Se også SD, ks. 871, lægget "Cirkulærer, Korrespondance 1946/47": Partiraadet til Arbejderbevægelsens Erhvervsraad d. 25/8 1947. Sidstnævnte er den formelle skrivelse, der bekræfter det "særlige Tilskud". Også her er tonen meget irettesættende: "man maa ikke deraf regne med, at Partiet fremtidig vil være fast Bidragyder til Erhvervsraadet."

49. Erling Bjøl: *Hvem bestemmer? Studier i den udenrigspolitiske beslutningsproces. Dansk Udenrigspolitisk Instituts skrifter nr. 9*, København 1983, s. 132.

50. Se Jørgen Paldam: "Aktør og observatør", *Historie. Jyske samlinger, ny rk*, s. 256-261, Århus 1983, hvor Bjøl irettesættes for at have viderebragt Krag's oplysninger for kritikløst, og Paldam – der efterfulgte Krag som kontorchef – fremhæver den fortsatte politiske indflydelse under hans lederskab.

Abstract

Niels Wium Olesen: Official in the service of the movement. Jens Otto Krag and the Economic Council of the Labour Movement. *Arbejderhistorie* 2-3/2004, pp. 44-60.

From the end of 1945 for nearly two years the Social democratic economist Jens Otto Krag was office manager in the Economic Council of the Labour Movement. At its formation in

1936 the Economic Council was conceived of as a professional economic organ for the service of the trade union and co-operative movement, but under Krag's leadership it came to work, to an increasing extent, for the political branch of the labour movement: the party, the Social Democrats. Krag's short time in the Economic Council reflects the changes in the classic three-stringed labour movement composed of the political party, working class co-operation and the trade union movement, which took place throughout the Western European labour movements in the post-war period. With the breakthrough for the state interventionist mixed economies in Western Europe, the acquisition of governmental power and thus control of the state was the most important goal for the social democratic labour movements. As a result the political party grew in importance at the cost of working class co-operation and in part also the trade union movement. Krag became an exponent of this shift in power within the labour movement in Denmark, but the changes took place within a political fight where shady methods were also used.

Niels Wium Olesen, adjunkt, ph.d.,
Institut for Historie og Områdestudier,
Aarhus Universitet.